

Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita tretieho veku

Téma ročníkovej práce

Umenie na známkach – Ktorýsi Don Quijote Cypriána
Majerníka

Vypracoval/a: Ing. Peter Mikušík
Vzdelávací program: Zberateľstvo

Ak. rok: 2021/2022
Semester: letný
Ročník: prvý

Motto:

Ten maliar pobadal, že ružu svetu podá
bláznami vysmievaný zápal horúci,
ktorý ho mučil tiež. Lež, figliar, za Quijota
skryl svoju bezmocnosť i smútok z bezmoci.

Laco Novomeský: Ktorýsi Don Quijote
Cypriána Majerníka, z básnickej zbierky
Stamodtiaľ a iné [1]

Cervantes, Don Quijote, Sancho Panza.... kto by nepočul tieto mená aspoň raz v škole na hodinách literatúry. Viacerí si určite prečítali slávny román španielskeho spisovateľa Miguela de Cervantes (y) Saavedra Don Quijote. Veď „boj s veternými mlynmi“ sa stal mnohým z nás takmer súčasťou každodenného života.

Námet Dona Quijota bol umelecky stvárnený mnohokrát – v literatúre, hudbe, maliarstve aj v sochárstve. Táto téma nemohla obísť ani filateliu. Mňa osobne oslovili maľby Dona Quijota od sloveského maliara Cypriána Majerníka. Otázka znie: prečo? Opäť budem citovať úryvok z básne Ktorýsi Don Quijote Cypriána Majerníka od Laca Novomeského, ktorý vynikajúco, formou básnického dialógu, spracoval tento známy literárny námet:

Lež, keď sa znovu pozriem do obrazu,
nie výsmech posmeškára, smútok poznávam,
ten zaliezavý smútok, ktorý v každom čase
roztína cituplné srdcia na dvojce,
a hoci ty si, Sancho, so mnou na obraze,
ten smútok nie je z nás, ten smútok jeho je. [1]

Kto vlastne bol Cyprián Majerník? Určite nie je taký známy maliar ako Martin Benka alebo Vincent Hložník. Snáď aj preto, lebo zomrel mladý, iba 35 ročný.

CYPRIÁN MAJERNÍK

Cyprián Majerník bol slovenský maliar s vyžarujúcou charizmou, pôsobiaci v Prahe, predstaviteľ Generácie 1909 (* 24. november 1909, Veľké Kostol'any – † 4. júl 1945, Praha)

V roku 1926 navštevoval súkromnú školu G. Mallého v Bratislave, kde sa stretol s K. Sokolom, J. Želibským a J. Bauernfreundom. V rokoch 1926-1931 študoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe (prof. J. Loukota, J. Obrovský). Za študijné výsledky získal štátne štipendium, vďaka ktorému v rokoch 1931-1932 absolvoval študijný pobyt v Paríži. Po návrate sa usadil v Prahe, kde žil a tvoril aj počas druhej svetovej vojny. Po samostatnej výstave v Eláne v roku 1935 sa

stal členom Umeleckej besedy. Svoj život ukončil dobrovoľne kvôli nevyliciteľnej chorobe.

Tvorbu Cypriána Majerníka môžeme rozdeliť na tri väčšie etapy. Počas štúdia a v prvej polovici tridsiatych rokov sledujeme maľby expresionisticky ladeného fauvizmu s vplyvmi rôznych maliarov, predovšetkým Matissa a jeho pozitívneho prístupu k senzualizmu, Deraina a Chagalla. V Paríži sa jeho tvorba zmenila najmä v troch základných aspektoch: bravúrne zvládol farebnú hmotu, čím dosiahol čistejší tón; uvoľnil tvary a vymanil sa z popisnosti; začal pracovať s groteskou, čo mu dávalo väčšiu voľnosť a slobodu. Pre svoju tvorbu objavil mesto a život ľudí v ňom, čo následne viedlo k prekročeniu jasne tabuizovanej témy, života na vidieku, čím sa Majerníkova tvorba stala v slovenskom výtvarnom umení medzivojnového obdobia skutočne ojedinelou. Do jeho prvej výstavy v Prahe v roku 1935 vznikali - paralelne so satirickými poviedkami - obdobné ruralistické diela vyrastajúce zo slovenského dedinského prostredia, ktoré sa vyznačovali hýrivou farebnosťou typickou pre ľudové umenie, ale tiež primitivizujúcim rukopisom maľby. Tento kritický, ale láskavý nadhľad, sprevádzal odľahčený, veselý tón. Majerník sa dopracoval k zrelému prejavu, v ktorom sa jeho presvedčenie o plnosti života objavuje práve v obrazoch, kde poukazuje na životné situácie na rozmedzí zvrátenosti, nezmyselnosti a bezobsažnosti. V druhej polovici dekády — aj kvôli začiatkom diagnostikovanej choroby — nastal posun k metafyzickej maľbe, inšpirovanej čiastočne aj G. de Chiricom a P. Picassom. Objavil sa Majerníkov ústredný motív, motív unikania, ktorý sa z osobnej výpovede menil na scény spoločenskej drámy. Vystupňovaním tiesnivého pocitu osobnej tragédie a čoraz dusnejšej a sklľučujúcejšej spoločenskej situácie pred vojnou sa zmenil aj maliarov postoj k zodpovednosti umelca a jeho obrazy sa postupne naplnili étosom a predstavou o morálnom poslaní umelca. Majerník sa ocitol vo svete na ceste z neznáma do neznáma. Životný pocit beznádejného putovania neznámym svetom s

neznámym začiatkom, koncom i cieľom spečatil jeho maliarsku cestu vedúcu cez tragikomiku cirkusového sveta k tragickému koncu. Hoci Majerník ani jednej postave pierota, harlekýna, neprepožičal svoju podobu, z malieb vyžaruje mimoriadna empatia so zobrazenými postavami. Ich samota preráža aj cez smiech a vnímavý divák počuje ich neviditeľný plač. Nie sú však nositeľmi individuálnej fyziognómie, predstavujú príslušníkov obrovskej skupiny bezútešných a trdnomysel'ných, ktorí nedokážu uniknúť večnej tragike pozemského údely človeka.

Majerníkove osobné životné pocity splývali s úzkosťou jeho spolupútnikov, ktorá bola v dobovej predvojrovej a vojrovej atmosfére čoraz citeľnejšia. Pozornosť mnohých umelcov zaujala občianska vojna v Španielsku a u Majerníka sa popri radoch utečencov, jazdcov a vydedencov objavil jeho obľúbený tragický hrdina, Don Quijote. Umelec sa našiel v postave smutného rytiera, ktorú môžeme čiastočne interpretovať ako latentný autoportrét. Spôsob, akým sa rytier prenášal životom, v ktorom vymizla česť a šľachetnosť, mu poslužil ako príklad pri povznesení sa nad každodenné ponížovanie, bezmocnosť a útrapy života. Posledná kapitola života i tvorby Cypriána Majerníka sa zhoduje s prehlbovaním vojnových udalostí, a najmä s ich vplyvom na civilné obyvatel'stvo. Tragický peší pochod sa pravidelne obmieňal s mašírovaním jazdcov vyprahnutou, spustnutou krajinou. Človek ustavične atakovaný katastrofou, spoločenskou a individuálnou, je vydaný napospas nepredvídateľným silám, ktorým nedokáže čeliť. Majerník nemaľoval bojové scény, mŕtvoly na bojisku alebo krvavé udalosti, a predsa každý jeden obraz z tohto obdobia má vojnový podtext, každé dielo je zasadené do kontextu násilia a bezmocnosti, každá jedna maľba je spečatená tragédiou a nosí v sebe príznačné črty úzkosti, pokus o únik a neodvrátiteľnosť osudu.

Cyprián Majerník patrí medzi ojedinelé javy v slovenskom maliarstve medzivojnového obdobia, pretože vynikal nielen ako umelec, ale predovšetkým

ako človek obdarený charizmou, otvorenosťou a hlbokou láskou k ľuďom. Pôsobivosť jeho umenia vyviera z pozoruhodnej jednoty umelcovej osobnosti, z osobitnej integrity jeho umeleckej činnosti a života, ktorá umocňuje beztak intenzívne vyžarovanie diela. Sila jeho tvorby tkvie v neslýchanej autenticite výpovede umelca a človeka [2]. Od roku 2007 udeľuje Galéria Jána Koniarika v Trnave "Cenu CYPRIANA", ktorá je určená pre mladých umelcov do 35 rokov z českej i slovenskej výtvarnej scény.

V československej resp. slovenskej známkovej tvorbe, v emisii Umenie sa Don Quijote Cypriána Majerníka objavil dvakrát. Prvýkrát v roku 1967, kedy vyšla druhá známková emisia "Umenie":

JIŘÍ ŠVENGSBÍR (1921 - 1983)

Rytec, grafik, ilustrátor. Študoval UMPRUM grafiku v ateliéri A. Strnadla. Jeho grafiky nesú predovšetkým tému Prahy s tým súvisí aj hlavný nosník umelcovej práce, ktorým sú poštové známky. Švengsbír bol aj plodným ilustrátorom a maľoval aj na porcelán. Bol členom Umeleckej besedy, skupiny Grafis, SČUG Hollar [3].

Známka z Emisie Umenie, Cyprián Majerník Don Quijote (1937), rytec Jiří Antonín Švengsbír 1967 [4].

Obálka prvého dňa vydania (ďalej FDC) Emisia Umenie, J. A. Švengsbír 1967, C. Majerník Don Quijote 1937 [4].

Druhýkrát bol vydaný už na slovenskej známke z emisie Umenie v roku 2009. Autorom je František Horniak.

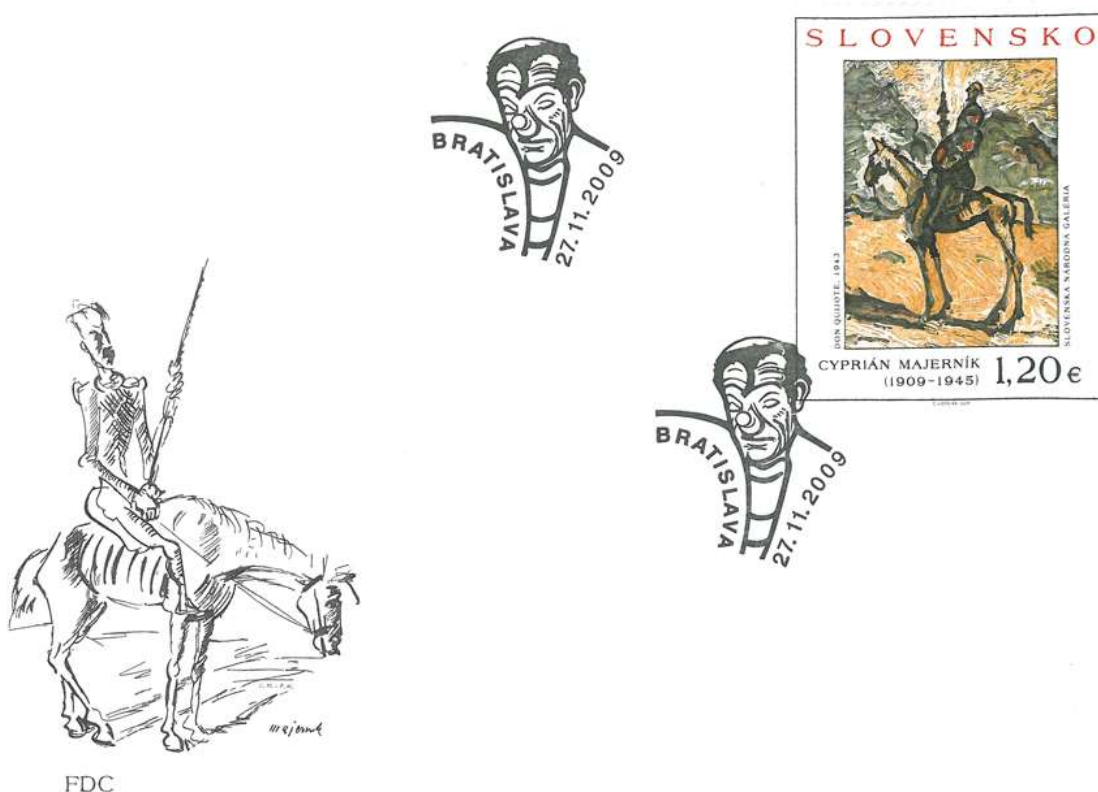
FRANTIŠEK HORNIÁK

Narodený 16. júna 1956 v Žikave pri Zlatých Moravciach. Detstvo prežil v rodnej obci. Tu navštevoval 1. - 5. ročník základnej školy. II. stupeň, 6. – 9. ročník, absolvoval v Topoľčiankach. Vyštudoval Strednú umeleckopriemyselnú školu na spracovanie kovov v Kremnici, odbor plošné a plastické rytie kovov u prof. Terézie Brezányovej, akademickej maliarky. V roku 1981 nastúpil do Technickej ústredne spojov v Bratislave (teraz Technická ústredňa pôšt), ako rytec. Po roku 1985 sa začal aktívne venovať tvorbe príležitostných pečiatok, ktorých počet prevyšuje číslo 1000. Od roku 1991 pôsobí ako výtvarník – rytec v známkovej forme. Jeho školiteľom sa stal doc. PhDr. Martin Činovský. Umeleckú reprezentáciu nášho rytca tvorí vyše 150 známkových rytín. Viackrát získal prvenstvá vo verejnej ankete o najkrajšiu pečiatku roka, umelecké ocenenia a prestížne pocty doma a aj na medzinárodnom fóre. Získava ceny najkrajšia známka sveta a cenu ministra za najkrajšie slovenské známky. Bravúrne zvládol náročnosť spracovania známkovej oceľorytiny aj vytvorenie známkovej grafiky.

Známka SR z Emisie Umenie 2009, Cyprián Majerník Don Quijote (1943), rytec František Horniak [5]. Vpravo pre porovnanie originál olejomalby Cypriána Majerníka Don Quijote (1943), ktorú som odфотоgrafoval na výstave 60 najlepších rytín Františka Horniaka v Galérii mesta Bratislavy dňa 16. novembra 2016 na úvodnej vernisáži.

FDC Emisia Umenie, František Horniak (2009), C. Majerník Don Quijote (1943) [5].

Dovolím si citovať Dušana Kállaya z publikácie [6], str. 236:

Obdivujem húževnatosť, svedomitosť a precíznosť Ferka Horniaka, s akou pristupuje ku každej rytine, a treba povedať, že postupne jeho práce nadobúdajú nezmazateľný, svojbytný horniakovský rukopis. Pri rytinách v známkovej tvorbe je skôr zriedkavosťou, aby sa rytec pri transponovaní predlohy dokázal prejavovať v detailoch ako individuálny tvorca, pretože práve tento prejav vyžaduje množstvo skúseností pri ovládaní technických náležitostí tejto práce...

V známke Don Quijote Ferko Horniak rydlom nekreslí, ale priam maľuje, čím transponuje Majerníkovský rukopis do tej miery, až pripomína expresívnu farebnú extázu. Využíva naplno razanciu jednotlivých rytých línií, pričom rytina čiernej farby evokuje len nedávny dotyk a ťah štetca. A práve akoby hrou s razanciou liniek chápem ako niečo individuálne, horniakovské, ako jeho vlastný rukopis.

Obe známky boli zrealizované technikou viacfarebnej oceľotlače z plochých dosiek do hĺbky. Táto známková technika patrí vo svete k tým najnáročnejším a len niektoré krajiny vo svete sa môžu pýšiť rytcami – umelcami, ktorí ju dokonale ovládajú. Medzi ne Slovensko nepochybne patrí. Vyžaduje skutočnú kreativitu, trpezlivosť i veľkú skúsenosť autora. Často je potrebné do jedného milimetra vkomponovať až osem liniek, ktoré utvárajú tvar a obsah známky. Podkladom na zhotovenie budúcej rytiny je líniová rozkresba výtvorného návrhu. Každé z diel majstrov rydla, ako sú Martin Činovský, František Horniak, Rudolf Cigánik, Jozef Česla či Ľubomír Žálec, nesie svoj vlastný rukopis transkripcie, dotvára samotné dielo a dáva mu konečný výraz. Zasluhou umelcov slovenskej známkovej ryteckej školy nesie slovenská známková tvorba vo svete punc najvyššej kvality.

Výsledok práce rytca je pretavený do formy odtlačku rytiny, ktorej kvalita sa v skutočnej veľkosti posudzuje pred samotnou tlačou. Podskupiny odtlačkov rytín, imprimované nátlacky celých tlačových listov, obálok FDC a postupnosti tlače dokumentujú proces výroby a tlače poštových cenín Slovenskej republiky [7].

Zoznam použitej literatúry:

[1] ROSEMBAUM, K. - DRUG, Š.: Ladislav Novomeský Dielo II, Bratislava Zlatý fond slovenskej literatúry 1984, 424 s., ISBN nemá.

[2] KISS-SZEMÁN, Zs. – OBUCHOVÁ, V. – PAŠKO, P.: Galéria Nedbalka, Slovenské moderné umenie, Bratislava: Calder s. r. o., 2012, s. 185, ISBN nemá.

[3] <https://www-galerie--art--praha-cz.translate.goog/autori/jiri-svengsbir>

[5] DRUCKER, T. et.al.: František Horiak: 60 nejlepších rytín, Katalóg výstavy v Poštovním muzeu Praha, Poštovní muzeum Praha 1984 s., ISBN 978-80-972322-1-4

[4] <https://www.filaso.cz/katalogy.php>

[6] PAULINYOVÁ, A.: František Horiak Delineavit & Sculpsit, Bratislava, Slovart 2012, 320 s. ISBN 978-80-556-0295-0

[7] <http://www.postovemuzeum.sk>